

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента, доктора медичних наук, доцента,
доцента ЗВО кафедри медичної психології та психіатрії
Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова
Белова Олександра Олександровича
на дисертаційну роботу асистента кафедри загальної гігієни та екології
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова
Вергелес Тетяни Михайлівни**

**«Гігієнічна оцінка особливостей психофізіологічної та психічної
адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов
використання дистанційних форм навчання», подану до захисту у
створену для разового захисту спеціалізовану Вчену раду ДФ 05.600.058,
що утворена згідно з наказом в.о. ректора Вінницького національного
медичного університету ім. М. І. Пирогова № 89 від 29 вересня 2023 року
на підставі рішення Вченої ради Вінницького національного медичного
університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 2 від 28 вересня 2023 року) з
правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту
дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22
«Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»**

1. Актуальність обраної теми дисертації

Проблема збереження та зміцнення здоров'я молоді є однією з центральних проблем сучасної профілактичної медицини. Її актуальність зумовлена ключовим значенням стану здоров'я осіб молодого віку у визначенні здоров'я нації в цілому, значним стресовим навантаженням, що припадає на молодий вік, появою нових потужних шкідливих чинників, що загрожують здоров'ю, а також необхідністю удосконалення заходів зі збереження та зміцнення здоров'я молоді з урахуванням актуальних стресових чинників. В цьому плані особливої уваги заслуговує студентська молодь,

чисельність якої в Україні перевищує 1,5 млн осіб, і яка в процесі навчання у закладах вищої освіти зазнає впливу, окрім несприятливих чинників навколишнього середовища, ще й цілої низки внутрішньо-навчальних факторів, особливо тих, які чітко пов'язані з незвичними та нестандартними умовами навчання. Одним з найбільш вагомих і потужних чинників, що набув особливої актуальності останніми роками і буде актуалізуватися в майбутньому, є дистанційне (або on-line) навчання.

Слід зазначити, що активне впровадження дистанційних форм навчання є об'єктивною потребою сучасності і одним з провідних трендів розвитку освіти в епоху цифровізації. У тій чи іншій формі дистанційна освіта присутня сьогодні практично у всіх закладах вищої освіти світу.

Дистанційна освіта є відкритою системою навчання, яка передбачає активне спілкування між викладачем і здобувачем освіти з використанням сучасних Інтернет-технологій. Вона має ряд переваг перед очним форматом, зокрема, можливість охоплення освітніми послугами більшої кількості здобувачів, відсутність потреби у спеціально обладнаних приміщеннях, можливість навчатися у зручний час, усунення ризику контактних інфекцій тощо. Дистанційна освіта сприяє реалізації принципів академічної свободи, передусім, у виборі часу, місця і темпів здійснення активної навчальної діяльності, індивідуалізує навчальний процес, забезпечує більш демократичний зв'язок у системі «викладач – здобувач освіти», а також сприяє розвитку інтерактивних технологій обміну інформацією та комунікації.

Водночас, дистанційна освіта має і ряд істотних недоліків. Це, насамперед, потреба у складному високотехнологічному обладнанні та стабільному якісному зв'язку, здатному забезпечити одночасне підключення значної кількості абонентів, складність ідентифікації дистанційованих від викладача студентів, відсутність безпосереднього контакту між викладачем та здобувачем освіти.

Навчання у вищому медичному навчальному закладі пов'язане з високим інформаційним, психологічним і стресовим навантаженням. На цьому тлі

впровадження дистанційного навчання в освітній процес вищих медичних навчальних закладів стикається з особливими труднощами через специфічні вимоги до медичної освіти, однак, в силу об'єктивних причин (пандемії, воєнні дії) та загальносвітових трендів розвитку освіти (зростання питомої ваги дистанційних форм навчання в освітньому процесі), очевидною є перспектива збереження та удосконалення різних форм дистанційної освіти у підготовці лікарів, і пошук оптимального поєднання традиційних та інтерактивних методів надання освітніх послуг.

Усе це визначає зростаючий науковий інтерес до вивчення питань гігієнічної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів, які навчаються у закладах вищої освіти медичного профілю, за умов застосування дистанційних і аудиторних форм організації навчальної діяльності, визначення особливостей процесів розвитку психофізіологічних функцій організму, встановлення закономірностей формування особистісних особливостей дівчат і юнаків за різних форматів навчання.

Попри актуальність проблеми гігієнічної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів вищих медичних закладів освіти, відчувається суттєвий брак наукових досліджень, присвячених цій темі. Важливі питання гігієнічної оцінки елементів навчальної і позанавчальної діяльності та навчальної адаптації, психофізіологічних функцій, особистісних особливостей здобувачів вищої медичної освіти залишаються недостатньо вивченими, що утруднює розробку науково обґрунтованих методик оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів в умовах різних форм навчання.

Виходячи з цього, тема дисертаційного дослідження Т.М. Вергелес є актуальною, а саме дослідження своєчасним, важливим і має вагоме медичне і соціальне значення.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри загальної гігієни та екології Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова і є фрагментом

комплексних тем «Фізіолого-гігієнічна оцінка особливостей адаптації дітей, підлітків і молоді до умов навчання в сучасних закладах освіти та наукові основи університетської гігієни: профорієнтаційні аспекти, проблеми запровадження здоров'язберігаючих технологій та створення превентивного освітнього середовища» (державний реєстраційний номер 0116U000038) та «Особливості функціональних можливостей і адаптаційних ресурсів організму, стану здоров'я та якості життя учнівської і студентської молоді за умов впровадження інноваційних підходів до організації навчальної діяльності: сучасні підходи до комплексної гігієнічної діагностики, психофізіологічної і психогігієнічної корекції та прогностичної оцінки» (номер державної реєстрації 0122U000103), в яких здобувачка відповідно була виконавцем і є відповідальним виконавцем.

2. Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні. Патентно-інформаційний пошук проведений якісно, у відповідності до основних напрямків дисертаційного дослідження. Формулювання мети і завдань чітке, завдання дослідження відповідають меті, і дозволяють повною мірою розкрити тему дисертаційного дослідження. Використаний у дослідженні комплекс сучасних гігієнічних, медико-соціологічних, психофізіологічних, психодіагностичних і епідеміологічних методів та методів експертних оцінок відповідає меті і завданням дослідження. Методи статистико-математичного аналізу даних дослідження є сучасними, адекватними характеру даних і забезпечують необхідний рівень достовірності результатів дослідження відповідно до вимог доказовості у наукових дослідженнях.

Аналітичний опис одержаних у дисертаційному дослідженні даних є грамотним, інформативним, і дозволяє розкрити основні наукові положення дисертаційного дослідження. Основні результати дослідження узагальнено і відображено у висновках дисертації.

Наведені у дисертації дані повною мірою відображені у наукових публікаціях. За результатами дисертаційного дослідження здобувачкою опубліковано 7 статей, включаючи одну статтю у фаховому журналі, який входить до наукометричної бази Web of Science, 6 статей у фахових видань відповідно до переліку МОН України, розділ у колективній монографії, методичні рекомендації та 32 тези у матеріалах наукових конференцій та форумів різного рівня. Результати дисертаційного дослідження оприлюднені на 37 науково-практичних конференціях.

3. Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Наукова новизна одержаних результатів полягає у значному розширенні наукових даних про особливості процесів розвитку професійно-значущих психофізіологічних функцій, особистісних особливостей здобувачів вищої освіти в умовах аудиторного і дистанційного формату навчання; здійсненій з позицій системного підходу комплексній гігієнічній оцінці особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання; визначенні особливостей процесів розвитку психофізіологічних функцій організму та закономірностей формування особистісних особливостей дівчат і юнаків, які навчаються за дистанційною та аудиторною формами; встановленні особливостей взаємозв'язку характеристик рівня розвитку психофізіологічних функцій, особливостей особистості і показників адаптаційних можливостей організму здобувачів вищої медичної освіти в умовах аудиторного та дистанційного навчання; науковому обґрунтуванні методики бальної оцінки особливостей перебігу психофізіологічної і психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти в умовах дистанційного та аудиторного форматів.

4. Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати дисертаційної роботи ґрунтуються на достатній кількості спостережень, що забезпечує належну кількісну та якісну репрезентативність вибірки.

Наукові дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, де під наглядом протягом періоду спостережень перебували 250 студентів, в тому числі 130 студентів (70 дівчат і 60 юнаків), які навчались за дистанційною формою навчання, та 120 студентів (60 дівчат і 60 юнаків), які навчались за аудиторною формою навчання. Відбір і рандомізація об'єктів спостереження виконані коректно.

Санітарно-гігієнічні особливості внутрішньонавчального середовища у медичному закладі вищої освіти та умов перебування студентів у позанавчальний час (мікрокліматичні умови, освітлення, вентиляція тощо) визначались на підставі застосування загальноприйнятих у гігієнічній практиці методик. Для оцінки режиму навчальної і позанавчальної діяльності студентської молоді, особливостей організації навчального процесу у закладі вищої освіти, соціально-побутових і житлово-побутових умов життя, дотримання режиму рухової активності, навчальної адаптації та способу життя дівчат і юнаків застосовувались методики анкетування та персоніфікованого інтерв'ювання.

Визначення рівня розвитку показників психофізіологічних функцій протягом навчального року (відповідно на початку осіннього (вересень-жовтень) і наприкінці весняного (травень-червень) семестрів) проводили із використанням ліцензійного комп'ютерного комплексу «Effecton Studio» (тестовий пакет «Ягуар»). Функціональні особливості вищої нервової діяльності досліджувались на підставі оцінки величин латентних періодів простої і диференційованої зорово-моторної реакції та простої аудіо-моторної реакції, показників рухливості і врівноваженості нервових процесів, а також характеристик динамічної працездатності в умовах монотонії шляхом проведення теплінг-тестування.

Використані у дослідженні психометричні і психодіагностичні методики є валідними надійними, і широко використовуються у наукових і практичних

дослідженнях. Властивості темпераменту дівчат і юнаків оцінювались за допомогою опитувальника Айзенка, показники ситуативної і особистісної тривожності – з використанням опитувальника Ч. Спілбергера, індивідуально-типологічні та характерологічні особливості – за допомогою опитувальника Mini-mult, оцінка рівня суб'єктивного контролю – з використанням опитувальника Роттера, ступінь виразності астенічних і депресивних проявів – відповідно за допомогою опитувальника Малкової та психометричної шкали Цунга для самооцінки депресії, рівень агресивності – з використанням опитувальника Басса і Дарки, показники емоційного вигорання студентів – за допомогою опитувальника Бойка.

Як визначальні характеристики стану здоров'я та адаптаційних можливостей організму дівчат і юнаків використовувались показники захворюваності з тимчасовою втратою працездатності та хронічним перебігом патологічного процесу, структурні особливості їх поширення, дані суб'єктивної оцінки студентами стану власного здоров'я і якості життя, а також результати професійно-орієнтованої навчальної успішності.

Статистична обробка і аналіз даних дослідження включав описову статистику, кореляційний кластерний і факторний аналіз. При статистичному аналізі використаний ліцензійний пакет прикладних програм Statistica 6 (StatSoft Inc.).

Наукові положення, викладені у дисертації, її узагальнення та висновки логічно впливають з результатів аналізу одержаних даних і відображують принципові положення проведеного дослідження, що виносяться на захист.

Висновки дисертаційного дослідження детально обґрунтовані та відповідають завданням дослідження і одержаним результатам.

Аналітичний огляд літератури з наукової проблеми містить значну кількість джерел (395 найменувань), що дозволяє авторці достатньою мірою висвітлити сучасний стан проблеми, визначити невирішені і спірні питання, дані з яких є неповними або суперечливими, і обґрунтувати доцільність власного дослідження.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності

Метою дисертаційної роботи було здійснення комплексної гігієнічної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов використання дистанційних форм організації початкової діяльності. Відповідно до визначеної мети сформульовано п'ять чітко окреслених завдань, що відповідають їй.

Аналіз дисертації дозволяє стверджувати що мета дослідження авторкою досягнута, а завдання виконані. Усі наукові положення дисертації підкріплені аналізом відповідних даних, і чітко, логічно, послідовно і структуровано викладені у тексті дисертації.

Дисертаційна робота є повністю завершеним науковим дослідженням з чітко визначеними та вирішеними авторкою метою і завданнями. У дослідженні вірно обрані методологічні та методичні підходи, витримано належну послідовність наукового пошуку з адекватним порівняльним аналізом отриманих даних. Отримані результати наукового дослідження слід вважати достовірними, і такими, що не викликають сумнівів

Ретельне виконання дисертаційного дослідження, глибокий аналіз сучасної наукової літератури з проблеми, належне представлення одержаних результатів, достовірність і обґрунтованість висновків дисертації свідчать про високий загальний рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

6. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у одержанні нових теоретичних даних щодо комплексної гігієнічної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов використання дистанційних форм навчання, що значно розширює існуючі уявлення про особливості перебігу адаптаційних процесів у студентської молоді.

Одержані дані дозволили авторці чітко окреслити прогностичну роль особливостей взаємозалежності характеристик рівня розвитку психофізіологічних функцій, особливостей особистості і показників адаптаційних можливостей організму здобувачів вищої медичної освіти в умовах дистанційного навчання.

На підставі даних дослідження авторкою розроблено і впроваджено у практику закладів вищої освіти і наукових установ методика бальної оцінки особливостей перебігу психофізіологічної і психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти в умовах організації навчальної діяльності в on-line і off-line форматі, які мають суттєві перспективи для подальшого застосування у практиці профілактичної медицини.

Результати дисертаційного дослідження використовуються в освітньому процесі Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, Харківського національного медичного університету, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Івано-Франківського національного медичного університету, Одеського національного медичного університету, Буковинського державного медичного університету, Дніпровського державного медичного університету, а також у практичну діяльність ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзеєва НАМН України» і ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України».

7. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Результати дисертаційного дослідження, що проведене, рекомендуються до подальшого впровадження в навчальний процес та практичну роботу кафедр профілактичного профілю медичних закладів вищої освіти України; використання під час написання монографій та підручників з гігієни та екології, психогігієни, університетської гігієни тощо;

застосування у профілактичній діяльності лікарів закладів вищої освіти та сімейних лікарів профільних медичних лікувальних та діагностичних закладів, центрів профілактики і контролю хвороб.

8. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації (програма StrikePlagiarism» та ретельний аналіз тексту роботи), не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації або фабрикації результатів дослідження, інших ознак порушення академічної доброчесності у дисертаційній роботі та у наукових публікаціях Вергелес Тетяни Михайлівни. Рівень оригінальності тексту склав 83,69%.

9. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Вергелес Тетяни Михайлівни «Гігієнічна оцінка особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов використання дистанційних форм навчання» на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина» є самостійним науковим дослідженням, завершеною кваліфікаційною науковою роботою, виконаною особисто здобувачкою, в якій міститься теоретичне обґрунтування та запропоноване нове вирішення актуальної наукової задачі щодо здійснення комплексної гігієнічної оцінки особливостей психофізіологічної та психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти за умов використання дистанційних форм організації навчальної діяльності, визначення особливостей процесів розвитку психофізіологічних функцій організму та встановлення закономірностей формування особливостей особистості дівчат і юнаків за різних форматів навчання, наукового обґрунтування методики бальної оцінки особливостей перебігу психофізіологічної і психічної адаптації студентів медичних закладів вищої освіти в умовах організації навчальної діяльності в дистанційному (on-line) і в аудиторному (off-line) форматі. Отримані дані обґрунтовані достатньою кількістю спостережень та належними результатами їх статистичного аналізу.

За актуальністю, теоретичною і практичною цінністю отриманих даних, рівнем оприлюднення та впровадження результатів дослідження, дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її авторка Вергелес Тетяна Михайлівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Р е ц е н з е н т

**Доцент ЗВО кафедри медичної психології
та психіатрії Вінницького національного
медичного університету ім. М.І. Пирогова
МОЗ України**

доктор медичних наук, доцент

Олександр БЕЛОВ